

A ROMÁN NÉP HITVILÁGÁBÓL.

Harmadik és befejező közlemény.

IV. Solomonar, Bălaur, Zmeu, Șpirituș, Vârcolac, Nălucă.

A boszorkányok egy fajtát teszi az úgynevezett *Solomonar* vagy *Solomonar*¹⁾ (olv. Szolomonár, Solomonár), aki nem más, mint a magyar garabonciás deák.²⁾

Lássuk e lényeket a román nép hitében. Magyarországon és Moldovában e felleghajtó lényekről mindenféle balhit kapott lábra. Rosz indulatu emberi lények ezek, a kik gyermekségük hét első éveit a föld alatti világban töltik el, mi alatt napvilágot egyszer sem látnak. Azt hiszik, hogy *Solomonăriă* neven föld alatti iskola létezik, a hol a természet minden mysteriumait, minden babonását és varázst, ráolvasást, a világon létező összes lények nyelveit meg lehet tanulni.³⁾ Ebben az iskolában tanulnak a *Solomonarok*, garabonciás deákok is.

Az iskolába, a nép hite szerint, egyszer csak tiz személyt vesznek fel; az iskola tanítója maga az ördög — *drac*. — Magát az intézetet tehát ő tartja fenn, a ki fáradsága jutalmául a tiz tanuló

¹⁾ *Solomonar*: imbricator, garabonciás deák, der Wettermacher, Wettertreiber, Lumpenmann. Lex. val. lat. hung. germanicum, Buda 1825, 654 lap. — *Solomonar*: a ki természetfeletti dolgokat, csodákat tesz. *Solomonaria*: magia; természetfeletti hatás előidézésének mestersége. Laurian — Massim: Glossariu, Bukarest, 1871. 540 lapon.

²⁾ Erről bővebben lásd Ipolyi Arnold: Magyar mythologia 454—464 lapokon.

³⁾ Schmidt W.: Das Jahr und seine Tage (N.-Szeben 1866) ezimű munkájának 16. lapján ezen iskola Scholomance-nak van nevezve, bizonyára hibásan. — E gonosz indulatu lényekről a román nép hitében irt Marian Fl. Mitologia daco română. (Solomonari) Albina Carpaților III. évf. 54—56 lapokon.

közül egyet magának tart meg, s abból lesz aztán a tulajdonképeni Solomonar.

A tanfolyam hét esztendeig tart. Hét év után a tanuló az ördög tulajdonságaival bír; épen olyan hatalmas lesz, mint az ördög; a szelek szárnyaira, s illetőleg a bálaur-ra — sárkányra — ül fel, igazgatja az esőket, szeleket, viharokat s különösen a jégesőt.

Természetes, hogy a Solomonar emberi lény lévén, az emberek között él, azonban kerüli az emberek társaságát, a magányt szereti. Magányában ismeretlen lények látogatják meg, arany kantárszárát hoznak számára ajándéku, oktatásban részesítik, hogy miként kormányozza az égi háborukat. Az arany kantárszár arra való, hogy azzal a sárkányokat megnyergelhessék. Az ilyen Solomonár jól ismeri a sárkányok lakóhelyeit.

A Solomonar a sárkányt a következő módon fogja meg. Magához veszi az arany kantárt s felkeresi a tavat, a melyről tudja, hogy feneketlen; ebben szoktak a sárkányok tartózkodni; a tavat megkerüli egyszer-kétszer, elmondván a titkos értelmű szavakat; aztán megrázza a kantárszárát, mire a tófenékről feljönnek a sárkányok és rendelkezésére állanak a Solomonarnak. A sok közül egynek fejére veti a kantárt, a hátára pattan fel s néhány pillanat alatt fenn van a fellegek között; megfagyalja aztán azokat s jégesőket hoz létre.

Van egy mese a román nép ajkán: Bălaurul si Strigoii¹⁾ (A sárkány és a boszorkány), mely számot ad a román nép ezen balhitéről. E mese szerint a Strigoi árulás folytán értesülést vevén a sárkány lakhelyéről, felkereste a tavat és körülötte nagy tüzet élesztett. Erre a tó vize fagyni kezdett; minél nagyobb volt a tűz, annál vastagabb jégkéreg képződött a tó felszínén. Mikor már a jég elég vastag volt, a Strigoi a befagyott tó közepén léket vágott, mely felett rázni kezdte a kantárszárát. A szegény sárkány erre kidugta a fejét; a Strigoi ekkor a fejére tette a kantárt, felült reá s felrepült vele a fellegek közé.

Némely helyeken (Bukovinában) a nép hite szerint a sárkányfogás akként történik, hogy a Solomonár felkeresvén a sárkányt rejtő

¹⁾ Sbiera G. a lui Jon: Povesti populare românești. Csernovicz 1886; 310—312 l.

tavat,¹⁾ előveszi ördögös imádságos könyvét s abból szorgalmasan olvas addig, míg a tó vize egy ölvi mélységre meg nem fagy. Aztán egy másik könyvet vesz elő, s miután abból is olvasott egyet-mást, a sárkány a tóból felüti a fejét és kérdi:

„Mit akarsz, gazdám?”

A Solomonar erre a sárkány fejére teszi a kantárt, rászökik és mondja:

„Látod-e a jeget a tó felett? ... törd össze számomra darabokra s aztán menjünk erre, vagy arra!”

A tó jege egy szempillantás alatt millió, meg millió apró darabokra van összetörve, éppen olyanokra, a milyenekre a Solomonar-nak szüksége van, hogy az egyik, vagy a másik vidék termését vele tönkre tegye. Látván a Solomonar, hogy a jég olyan, mint a milyenre szüksége van, megszorítja a kantárszárat, a sárkány előre lép, a víz pedig oly magasra emelkedik a tóban, mint a mily magasán a jég állott: az összetört jég pedig a sárkány után nyomul szédítő sebességgel.

A Solomonár aztán tetszés szerint jár el, hajtja, hordozza a fellegeket. Jegével tönkre teszi a viruló határokat, vagy megkiméli azokat, ha neki úgy tetszik. Hatalma nagy. Boszuálló különben; jég-esőivel leginkább azon emberek vetéseit látogatja meg, a kik őt valaha valamely módon megbántották. Innen van az, hogy az emberek az afféle fajta egyéniségeket, a kikben ily gonosz tulajdonságokat sejteneek, igen megbecsülik, óvakodnak tőlük, vagy egyáltalában kedvökben járnak; ajándékokkal kenyerezik le, nehogy a borzasztó csapás vetéseiket utólréje.

A jégeső egyébiránt nem mindig a bosszú műve. Gyakran meg-esik, hogy a fellegek között élő Solomonarok, gonosz indulatu lények, semmi más dolguk nem lévén, igen unatkoznak. Unalmukban aztán jégge fagyalják a felhőket, borzasztó jégviharokat támasztanak s ezeknek egész erejét pusztaságokra, havas tetőkre, nagy vizekre, a hol

¹⁾ Dorna vidékén (Bukovinában) az Inel havas tetőn levő tóról a nép azt hiszi, hogy tele van sárkányokkal. A Solomonarok e tóból fogdossák ki sárkányait. Lásd Márián fl. fennebbi tanulmányát. Az erdélyi részekben egyáltalában az a hit él a nép között, hogy a nagyobb s úgynevezett feneketlen tavakban sárkányok lakoznak.

senkinek sem ártanak, öntik ki. Ez tehát ártatlan kedvtelése a Solomonaroknak.

Említettük, hogy a Solomonar különben a földön él. Ide tér vissza rendesen a jégesők után. Hogy senki meg ne lássa, leereszkedése rendesen sötét felhőkbe burkolódzva történik; e felhők csak-hogy a földet nem érintik; majd leereszkedik a tóhoz, honnan a sárkányt kifogta; a sárkányról leszállván, leveszi fejéről a kantárt: titkos szavakat mormol, a tó erre megtelik vízzel. A sárkány, a mint magát szabadnak érzi, megrázza sörényét, s visszamenekül a tófenékre, a hol az előtt tartózkodott, honnan csak a Solomonar felhívására jó ismét elő.

Viharos időkben, mikor a szél viszi, hajtja a felhőket, a gyermekek lesni szoktak a sárkányokra — bálaur. — Ezeknek körvonalait a felhők egyes alakjaiban akárhányszor felfedezik s befutván övéikhez esküdöznek, hogy ők látták a sárkányt, a mint erre vagy arra lecsapott. Nagy emberek hasonlót cselekednek. Földet, havast, vagy hegytetőket érintő felhőkben ilyenkor (néphit szerint) Solomonarok vannak.

A Solomonar, a mint a sárkánynak útát adott, ördögös könyveit biztos helyeken rejti el, mert nem tartja jónak, hogy azokat magánál tartsa, magával czipelje. Azután, ha magányát megúnja, mint koldus, bűvész, mesemondó, énekes, tört lábbal, csonkán, vakon, hogy a nép rá ne ismerjen, megjelenik az emberek között, a nép kegyelméből napról-napra él, a míg kedve kerekedik ismét mesterségéhez fogni.

Mint mindennek, a Solomonarnak is vannak ellenségei, ezek az úgynevezett *Contra-Solomonárok*. Vannak emberek, a kik határozottan tudnak működni a jégverések ellen; bizonyos titkos, ördögös szavakat ismernek, a melyeknek segítségével eltávolítanak a határokról minden ilynemű veszélyt. A nép ezeket „*Pietrari*“ (kövezők), *Ghiățari* (fagylalók) neven ismeri.¹⁾ A helység lakószai ezen embereket tett szolgálataikért fizetni szokták.

Mikor égi háború kerekedik és félni lehet attól, hogy jégeső lesz, a *Contra-Solomonarok* kimennek a határba s ott különféle titkos szavakat mormolnak el. A végén fel szokták hívni a felhőkben rejtőző Solomonarokat, hogy a falut és annak határát kiméeljék meg s ille-

¹⁾ Marián Fl. már idézett tanulmányában, az érintett szakközlöny 55 lapján.

tőleg a veszélyt azok feje felől hárítsák el. Ha a Solomonárok szót fogadnak, semmi baj sincs; de ha a határt a felhívás ellenére a jég verni kezdi, akkor jaj a Solomonarnak. A Contra-Solomonar ilyenkor egész hatalmát igénybe veszi; titkos szavakat mond el, a melyek a szelek járását megfordítják s a felhőket pusztá helyek felé terelik; majd kaszát ragad fel, s azzal keresztül-kasul a felhők felé vág. S ime, csodák csodája! a jég-hordó Solomonar kibontakozik a felhők közül, sárkányostól a földre hull, a nehéz felhő pedig egész súlyával reá nehezedik, megöli sárkányostól. Felettük valóságos jéghegy alakul. Megjegyzendő, hogy ily esetekben csak a jég hull alá, az eső fenn marad; hogyha ilyenkor az eső is leszakadna — néphit szerint — oly iszonyu árvizek keletkeznének, hogy falukat, városokat sepernének el, a mi valóságos isten verése volna. Így jár minden Solomonar, a ki a Contra-Solomonar felhívását figyelemre nem méltatja. A nép a Solomonárok ilyen összeütközésének örvend, mindannyiszor egygyel-eggyel apadni szokott a gonosz lelkek száma.

Innen van divatban a népnél, hogy jégeső kezdetén valamely szuró, vagy vágó vasszerszámmal, késsel, fejszével, szekerczével, villával stb. vágnak be a földbe; mi által a Solomonar megfélemlítettik, illetőleg a hatalmát, erejét vesztvén, sárkányostól a földre hull s a jégeső megszűnik.

A Solomonar földi tartozkodása alatt, mint minden más gonosz szellem, kerüli a foghagyma szagot, s az is képes őt távol tartani. Ha ilyen, Solomonarnak tartott, gonosz ember elhalálozik, nem temetik a sirba arczczal kelet-, hanem nyugat-felé. Ezen óvintézkedés elmulasztása esetén az eltemetett Solomonar elhagyná sirhelyét s mint hazajáró lélek, halála után is, igen sok kellemetlenséget okozna az emberek között.

Különösnek tartom, hogy a Solomonarnak nincs szerepe a román népmesében. Egész mese-irodalmában e népnek alig fordul elő egy-néhányszor; leginkább az újabb keletű mesékben, hol mint jég-felhőt hordó gonosz jelenik meg.

Nagyjában ezeket jegyezzük a Solomonarról a román nép hitében.

Szükségesnek tartjuk a magyar garabonczyás diákot is bemutatni, hogy a román és magyar alakot összehasonlítván, annak őseredetét kimutathassuk. A magyar irodalom terén sokan foglalkoztak

a garabonczyás diákkal. Régiségét ama tény is bizonyítja, hogy nevét 1533 óta Komjáthi „Szent Pál levelei“-nek fordításától elkezdve, egész a mai napig egyre halljuk emlegetni, közszájon forogni.¹⁾ A nép hite különféle tulajdonokkal ruházza fel.

Ipolyi Arnoldnak²⁾ fejtegetéseit a garabonczyás deák eredetéről nem tudjuk használni, miután ő ezen alak eredetét a magyar nép pogánykorában keresi és találja fel, állítván, hogy akkor ez az alak papi funkciókat teljesített. Ez túlhajtott állítás, meg fogjuk látni miért. Ipolyi Arnold szerint a magyar nép a garabonczyás diákot boszorkány fiának tartja, de bárki fia is lehet, a főkellék az, hogy a tizenharmadik iskolát elvégezte legyen, melynek mestere az ördög. A garabonczyás rongyosan, fáradtan, könyvvel hóna alatt jár faluról-falura, kéregetve köszön be a házakba; a határra vészt hoz, átkára szélvész kerekedik, jégeső, zápor veri el a szőlőket és elárasztja a vetéseket; ő gerjeszti a villámot és menydörgést; ilyenkor a setét felhőkben a nép látni véli őt.³⁾

Egy más magyar néphit szerint a garbonczások bűvös tudományu emberek, kik esőt, szélvést támasztanak, a sárkányok felett hatalommal bírnak, azokat kiolvassák, de a jövő dolgokat is előre meg tudják mondani. A garabonczos hatalma leginkább a kiolvasásban áll, mit a bölcsesség könyvéből szokott tenni, melyel minden garabonczos el van látva.

A garabonczyás diák más néphit szerint fogakkal jó a világra, 13 iskolát végez, azután egy barlangba vonul, hol az ördög fogja lecszke alá, őt is, 13—12 társát is. Majd felülnek a szerencsekerékre, melyről egy forgás közben okvetlenül lebukik, a többi pedig garabonczos lesz. Mint ilyennek, hatalmukban áll bűvészkedni, jósolni. Zivatar alkalmával, szélvészkor sárkány-kigyón lovagolnak, melyet bűvös hatalmuknál fogva maguk nyergelnek meg s nyitott könyvből olvasnak, melynek olvasásához csak ők értenek.⁴⁾

¹⁾ Lázár Béla: A garabonczyás diákról. Ethnographia 1890-iki évfolyamának 277—285 lapjain.

²⁾ Magyar Mythologia, Pest, 1854. 454—465 lapokon.

³⁾ Ipolyi említett könyveinek 455 lapján.

⁴⁾ Lázár fennebb érintett tanulmányában, az Ethnographia 278 lapján.

A régi időben, írja Sirisaka¹⁾ Andor, azon diákok felől, a kik némileg rongyos köpenyegben valami házhoz egy kis ennivalóért befordultak, azt hitték a falu népei, hogy az ilyenek garabonczyás diákok, a kiknek rendkívüli hatalmokszerző természetfölötti erejük van. A babonások hite szerint, ha a garabonczyásnak kedveszotlyant, forgószelel képében, vagy jégeső alakjában nagy kárt csinált az épületekben és terményekben. A garabonczyás soha sem jár gyalog, vagy sárkányon repül, vagy pedig szárnyas lovon (táltos) lovagol faluról falura és csak tejet eszik. A hol tejjel ellátják, ott semmi baja sem lesz a falunak, de a hol elküldik, ott kész a jégeső.

Ha most a magyar alakot összehasonlítjuk a román nép Solomárjával, úgy fogjuk találni, hogy a két alak egy és ugyanaz, s egy közös eredetre vezethető vissza. A két alak az ördög által vezetett iskolában tanul; természetfeletti erőre tesz szert, sárkányon lovagol és a jégesőt kormányozza; bűvészkedik, jósol; a földön jár és az emberek között sok bajt csinál.

Ezen alakkal Európa majdnem minden népénél találkozunk. Egyik-másik népnél ezen alak több, vagy kevesebb tehetséggel van felruházva. Ruházatára, felnevekedésére, hajlamaira nézve találkozunk különbségekkel; mert egyik-másik nép a saját képzelődése és körülményei szerint más-más irányban foglalkoztatta ezen alakot, a lényegben azonban különbséggel nem találkozunk.

Nehéz kimutatni, mely népnél fordul elő legelőször ezen alak. Annyi tény, hogy nem európai eredetű. Az is tény, hogy nem ősmagyar pogánykori alak, mint Ipolyi Arnold véli, a pogánykori magyaroknál papi funkciókat ez az alak nem teljesített, ez legalább nem mutatható ki. A pogánykori magyaroknak voltak táltosaik, papjaik, mondjuk bölcsaik, de garabonczyásokról azonban nem szólhatunk.

Lázár Béla érintett tanulmányában, mikor azt mondja, hogy Magyarországból a középkorban igen sok ifju tanult külföldön s az olasz egyetemeken tanuló társaiktól megtanulták a bűvészkedést és jóvendőmondást, tehát a magyar garabonczyás nem más, mint az olasz gáramanzia, csak felületesen érinti a kérdést s legfennebb azt igyek-

¹⁾ A Babonáról. Pécs. 1887. 38—39 lapokon.

szik bizonyítani, hogy a magyar garabonczyás diák olasz eredetű. Nem mutatja ki azonban a garabonczos ősalakját a népek hitében.

Annyi tény, hogy az olasz, a szláv (grabancijaš), a német (fahrende schüler), a magyar garabonczyás diák egy eredetűek. A középkorban kezdett szerepelni ilyen alakban először. De a népek hitében meg volt az alak már a középkort megelőzőleg.

A román nép nem nevezi ez alakot diáknak, tanulónak, iskolás ifjunak, s e körülmény arra a következtetésre indít, hogy ő nem egy forrásból merítette ezen alak felőli hitét az említett népekkel. Ő nem itt vette, hanem azt magával hozta ide. Itt a román nép, a szomszéd magyar és szláv nép befolyása és hatása következtében a garabonczos felőli hit csak egyes változatait kölcsönözte át, de magát a Solomonar alakját már régebb időktől fogva ismerhette. Tehát szász eredetű sem ez a hit a románoknál.

A román népirodalom a tulajdonképpeni garabonczyás diák alakját a negomândrok, vagy garamantokban bírja, a kiknek főnökével Nagy Sándor is találkozott indiai útjában.¹⁾ A garamantok azonban a nép hitében magukat be nem fészkeltek. Ezekről csak írásban maradtak fenn emlékek, idegen vonatkozásokkal.

A román nép, habár ő majdnem ugyanazon tulajdonságokkal ruházza fel a Solomonárt, egyedül tartotta meg az alak megnevezésénél a valódi szót, mely minket az ősalak kutatásánál biztos nyomokon vezet. Az ősalak maga Salamon, a zsidók bölcs királya.

Az ókor népei hittek már a tudományos, bűvármódó férfiak természetfeletti erejében. Hitték, hogy ezen férfiak a természet felett uralkodni képesek, hogy jósolhatnak.

A görögök előtt India ismeretlen lévén, sok csodálatost beszéltek felőle. Bölcsceiket (gymno-sophisták, Brahmanok) hireseknek tartották. Ezek életüket az örök vizsgálódásban, a legnagyobb szigorúságban töltötték, ebben helyezték ők bölcsességüket, megrontani az érzékiség hatalmát, s az által egyesülni az istennel. E férfiak India négy kasztjából a legelőkelőbbet alkották, szentek, sérthetetlenek voltak.

¹⁾ Gaster: Lit. pop. rom. Bukarest, 1883. 31 lap. A garamantokkal való beszéd az 560--570 lapokon olvasható.

Ezen tudós, szent életű, csodatevő férfiakról, sokat beszélt a világ. Mint említettük, Nagy Sándorral indiai útjában ezek beszéltek volt, s a román írott emlékekben azoknak maradt fenn híre a garabantok alakjaiban.

Az európai garabonciások ősalakja nem lehet más, mint az indusok brahminja, mely alak a népek hitében különböző átalakuláson mehetett keresztül, míg Európa népeinek képzelődése megalkotta a középkori származású garabonciás diákot. A Solomonar a kereszténység alkotása

Salamon a zsidók királya, a vallásos irodalom egyik kiváló alakja lett; hőse számos mesének, legendának, melyek úgy a keleti, mint a nyugoti népek képzelődését erősen érdekelték, foglalkoztatták.¹⁾ A szentírás Salamon királyt fényes tulajdonokkal ruházza fel, a ki a bölcsesség maga volt; természetes, hogy alakja a keresztény népek hitvilágát nem hagyhatta érintetlenül. A népek a bölcsességet az ég különös adományának tekintették, rendkívüli hatalmasnak a férfit, a ki azt birta. Salamon királyról is, egyik legenda szerint, az a különös tulajdonság maradt fenn a népek hitvilágában, hogy Jeruzsálemből Damaskusba repült egy hatalma alatt álló lényen. A rabbi és muzulman legendákban ez a lény szőnyeggé vált, majd sasok által vitt láda, később repülő ló, a románoknál bálaur, sárkány.

A román nép hite szerint Salamon király mindent ismert, a mi a világon volt, ismerte az emberek, a csuszó-mászó, ragadozó, repülő, úszó állatok és növények, kövek természetét, tulajdonságait; a mi a vízben, földön és a föld gyomrában volt, mindazt Salamon király az ő istentől nyert bölcsességénél fogva feltalálta és elemezni tudta. Ismerte az eget összes csillagaival, planétáinak járását, útját senki sem ismerte jobban nálánál; meg tudta kötni az ördögöt; minden nyelvet beszélt és minden varázsnak mestere volt. A román kéziratok tanúsítása szerint a görög bölcsek Salamontól tanulták a gyógyítás

¹⁾ Lásd: Gaster: *Literatura populară română*, 325—339 l. A Salamon királyra vonatkozó meséket, legendákat összegyűjtötte, ismertette: Veselovsky A. N. (*Slavianskii skazaniia o Solomonê i Kitovrasê zapadnyia legendy o Morolifê i Merlinê*. St. Petersburg 1872.) Érdekes e műben az, hogy Veselovsky egy-egy legendának európai útját is megjelöli és kimutatja azon okokat, a melyek terjedésekre és váriálásukra hatással voltak.

mesterségét; a füvek gyógyerejével gyógyított mindenféle betegséget, nyavalyát.¹⁾

A Talmud hasonló tulajdonságokkal ruházza fel a zsidók bölcs királyát.

Salamon király tehát a román népnél rendkívüli bölcseségéről, jövődöléseiről, varázslatairól, szóval természetfeletti erejéről és hatalmáról ismeretes; Salamon király „szerencse kereke“, habár idegen irodalmakból jött át, az mégis e népnél minden irányban ismeretes.

A nép Salamon királynak rendkívüli tulajdonaiból külön választotta a varázst, a jövődömondást, a különféle szerencsemondást és ezen tudományokat összefoglalva elnevezte Solomoniä-nak (magia), mely voltaképpen a bölcsességen alapszik; Solomonäriä-nak nevezik azt az iskolát, a hol ezen tudományokat tanítják. Ezt a tudományt meg lehet szerezni tanulás által; mindazokat, a kik magukat ezen tudomány megtanulására szánják el, solomonarinak nevezik. Hogy ez az iskola hol van s ki benne a tanító, arról fennebb már említést tettünk.

Láthatólag a román garabonciás alak a salamoni legenda körből veszi eredetét, ez azonban még nem zárja ki azt, hogy az ősalak ne az ind brahmin legyen, a bölcsesség képviselője az ázsiai népek hitvilágában. Kitetszik ebből az is, hogy a Salomonar semmi esetre sem kerülhetett a szászok útján a román néphez, mert a felőle uralkodó hit akkor legfennebb az erdélyi részekre szorítkoznék. Nem is magyar átkölcsönzés, mert akkor nem hívná a nép Solomonar-nak.

A Solomonar felőli hitet a román nép magával hozhatta a Balkánból, itt a magyar nép hatása következtében legfennebb egyes balhittel gazdagította tárházát ezen alak felől.

Bälaur. A mesék legkedveltebb és leggyakoribb alakja. Néphit szerint a bälaur kigyó alakú testtel és fejjel bír, csakhogy a kigyónál sokkal vastagabb és a hátán szárnyakkal bír. A bälaur nem bír lábbal, azért vagy csúszik, vagy repül; lábai állítólag a bőr alatt vannak elrejtve s csak akkor igyekszik azokat kidugni, mikor valaki lefejezi, így akarván menekülni, a mi különben nem sikerül.²⁾

¹⁾ Gasternél 336—337 lapokon.

²⁾ Sbiera Jon: Povesti populare românești. Csernovicz, 1886., 315—316 lapokon.

A bälaur-ról ¹⁾ (sárkány, sárkánykigyó), a következő-képpen képzelődik a román nép.²⁾

A sárkánykigyók roszindulatú lények, kigyó alakúak, beszélni tudnak; születésüktől fogva hét esztendőn át a föld alatt élnek; nem érinti napsugár, sem emberi szem ez alatt nem látja őket. Rendkívüli nagy testük arany színű ³⁾ pikkelyekkel van befödve, egy vagy több fejjel birnak, minden egyes fő szemekkel van ellátva; orrlyukaikon harag esetén tüzes lángot fúnak; nyelvük, fülük hegyes, fogaik mérget tartalmaznak; minden fön két-két szarv van. A képeken némelyik szárnynyal, másik pedig lábakkal van ellátva.

Azon kigyó, melyet születésétől fogva hét esztendőn át a föld alatt, napsugár és emberi szem nem érintett, kibúvik a föld színére, lesz belőle bälaur (sárkány), mely aztán járatlan és emberek által nem lakott helyeken jár, néptelen sziklás erdőkön; a fekete világból a fehérbe járogat. A havasok mélyedései és nedves helyei, elhagyott zárdák, épületek iránt viseltetik előszeretettel; feneketlen tavakba, tengerszemekbe, kútakba, forrásokba rejtőzik el; elbuvik azon hídak alá, melyeken hősök haladnak át, az úgynevezett Fet-frumos-ok, ⁴⁾ a năsdra vān-ok, ⁵⁾ királyfiak stb.

¹⁾ Bälaur, draco, prodigium, bellua, diabolus. Laurian-Massim: Glossarii. 49—50. l. Ezek a latin belluatól származtatják. — Draco, sárkány, der drache, bellua. Budai Lexicon. 51. l. Dragon, hydre; horvátul, szerbül: blavor, blavur, blaur, blor; új görög: πέλωρ, monstre. Cihac Dict. d'étim. daco-romane 7 l. Cihac szláv elemnek tartja. Saineau Lazar: Dict. Româno-german (Bukarest, 1879.) szintén a szerb blaur-tól származtatja a román bälaurt. Belua bellua, nagy és otromba állat, vagy általában csak állat.

²⁾ Márian Fl.: Mitologia daco-română. Bälauri ezimű tanulmányában (Albina Carpaților III. évf. 9—12; 22—23 lapokon) összegyűjti a különféle néphitét, mely erre vonatkozólag a románok által lakott helyeken különösen a népmesékben nyer kifejezést.

³⁾ Alexandri Vazul: Poesii populare ezimű gyűjteményének 11—12 lapján a (Bälaur balladában) „solzi verzi“, zöld pikkelyekről tesz említést, általában pedig a népköltészetben „solzi de aur“ (arany pikkelyek) fordul elő. Alexandri önkényűleg járhatott el itt.

⁴⁾ Így nevezik a román mese ifjú hőseit, a kik óriásokkal, sárkányokkal, szörnyekkel küzdenek, leányokat szabadítanak ki körmeik közül, vagy más rosztól mentik meg az emberiséget s rendszerint győztesek.

⁵⁾ Táltos, viribus supernaturalibus praeditus, mit übernatürlichen Kräften versehen. Budai Lexicon 440 l. Sdravān, năsdra vāncă, valide, robuste,

Néha ilyen bolyongásai alkalmával a bálaur még füttyöréssel is; ha megéhezik, lesbe áll, a körébe kerülő embert, vagy más állatot hatalmába keríti és irgalom nélkül megeszi. Megesik az is, hogy fegyveres vitézt, vagy szarvast akarván egyből befalni, a fegyver vagy az agancs megakad, beszuródik szája padlásába, aztán ilyen állapotban, mint valami szörny, félig nyitott szájjal, félig lenyelt falattal áll, míg megérkezik ismét valamely hős és megölvén a szörnyet, kellemetlen helyzetéből az embert kimentí; ha szarvasról van szó, a hős levágja a szarvas agancsait s engedi a falatot lenyelni, szóval bajából kisegíti a sárkányt. Ez utóbbi esetben háladatosságból a bálaur a szabadító hős bármely kívánságát teljesíteni szokta; így ha a hőst valamely veszély fenyegeti, vagy nem tud eljutni rendeltetése helyére, a sárkány szívesen nyújt neki segédkezet.

Említettük, hogy a sárkányok a hidak alá rejtőznek, az arra járó ifjú hősöket elfogják s felfalják. A Fet-frumosok azonban számba sem veszik őket; megküzdene velük, pallossal, buzogánnyal, vagy nyíllal megölik s millió darabokra aprítják. A tavakban s egyáltalán a vizekben élő sárkányok rémei lesznek városoknak, vidékeknek. Senki sem közeledhetik a vizekhez életveszély nélkül. Bárki legyen a közeledő, a sárkány nagy sebességgel rárohan, megöli, megeszi. Még a légkör is, melyben a sárkány lélekszik, fojtó, mérges; úgy hogy az, a ki véletlen okoknál fogva a szörnytől megmenekül, nem menekszik meg a sok betegségtől, mely a sárkány légkörével kapcsolatos, rövid idő alatt bajában belehal.

Ha valaki menekülni akarván a sárkánytól, futásnak ered, a sárkány utána iramodik. „c' o falcă în cer și eu una în pământ“ (egyik álkapczával a földön, a másikkal az égben).

Legizletesebb falatjuk a leány-hús; ezért inkább azon vizeket keresik fel városok, faluk közelében, a honnan ivóvizet szoktak méríteni a község leányai. A község gyakran kialakszik a sárkánynyal, rendes évi adót fizet ki számára emberben. Menthetetlenül megöli azt s felfalja, a ki neki ártani akar. A mesék gyakran tesznek említés sárkány által őrzött kútakról, forrásvizekről, honnan az emberek csak azon feltétel alatt meríthettek vizet, ha leányokat adtak

fort de main; homme, femme faisant, des cures merveilleuses et de là faisant des miracles, miraculeux. Cihac idézett szótárának 336 lapján. A szó maga az ó-szláv sudravin, zdrav-ból (sanus. ép. egészséges) származik.

adóba időnként. Helyéről csak akkor távozott, mikor a helység leányait mind kipusztította.

Természetes, hogy a csapás, a sárkány jelenléte miatt valamely forrásnál, a lakosok erősen panaszkodnak. A király füléhez jutnak e panaszok, a ki gyakran saját leánya által is érdekelve van; föl királyságát és leányát igéri oda annak, a ki megmenti az ily szörnytől népét, s ő magát. A mesék tanúsága szerint azonban a sárkány egyetlen királyleányt sem pusztított el, mert rendesen kézügyben van egyik-másik hős, a ki a bálaur-t karddal, pallóssal, vagy nyíllal megöli; ez különben csak akkor következik be, mikor egy csomó vállalkozót a sárkány már felfalt. A sárkánynak minden fejét levágja; a nyelveket kimetszi és elteszi. A mese-szövő nép képzelődése azonban akadályokat gördít itt is a hős útjába. Minden királyi udvarban rendesen van egy cigány, a ki a leány nyomát követi a vizet elhozandó a sárkány által őrzött kútról. Ez látván az ifjú hőst elalélva a királylány ölében nyugodni, megöli őt s a leányt is halállal fenyegeti, ha nem erősíti királyi atyja előtt a hazugságot, hogy a bálaur-t ő ölte meg.

Daczára ennek, a hős különféle módon életre támad, győzedelmeskedik minden akadályon és elnyeri a királylányt s a félkirályságot, a gonoszok pedig elnyerik büntetésüket.

A fekete-világ (lumea neagră) sárkányai rendszerint a Pajura¹⁾ (olv. Pázsura) fiókáival táplálkoznak. A sárkányok esküdt ellenségei, a mesebeli hősök azonban itt sem hagyják e szörnyet élvezeteinek élni; rendesen akkor jelennek meg, a mikor a sárkány a fára kúszik felfelé, hol a Pajura fészke áll. A hős hallván a fiókák jajkiáltásait, megjelenik a helyszínén és pallossával darabokra aprítja az ellenséget s megmenti a fiókákat a bizonyos haláltól. A hazatérő sas örömeiben befalja a hőst, azonban százszor szebb alakban nem sokára ismét kiadja s ráadásul óriási szárnyain a fehér világba (lumea albă) szállítja vissza.

¹⁾ E madár nagy szerepet játszik a román mesében. A hősöket ez a madár szállítja egyik világból a másikba. Különben nem más, mint a magyar sas, kétféjű sas, griff; adler zauber-vogel, aquila, imperialis avis. Laurian és Massim a román pasere-ből (latinul: passer veréb) származtatja — (Glossar 434 lap); míg Cihac (enol. munkájának 239 l.) szláv elemnek tartja, lengyelül: pazur, csehül: pazour, griff, griffe.

A sárkány ezen foglalkozásán kívül kincseket és elrabolt királylányokat őriz, a kik oly szépek, hogy a napra lehet nézni, de reájuk nem. Hihetőleg innen van az, hogy vele a mesebeli hősök állandó harcban és háboruságban élnek.

Mint említettük, a hősök mindig legyőzik a sárkányokat. Vialdal közben a sárkány tüzet okádik. Életereje oly nagy, hogy mikor darabokra van szaggatva, testének felkonczolt részei mozognak, s egymás felé közeledvén, egyesülni akarnak. Ezen mozgás, rángatózás naplementig tart. Mikor a sárkány ketté van szabva, a fejes rész még egész erejében áll s annál dühösebben támad a hősré, azonban minden hasztalan, legyőzetik, a hős győzőnek marad.¹⁾

Sokan a sárkányok közül, míg a föld alatt élnek, szárnyakat nyernek, s rendesen július hóban, mikor felhő borítja a havasokat, erdőket, felszállnak. A magasban a viharokkal, jégesőkkel járnak; itt testöknek csak fele része látható, rendesen farkuk. Meg kell jegyeznünk azt is róluk, hogy a sárkányok nőtlenek és társaságban nem fordulnak elő, elszigetelve élnek egymástól.

Már arról tettünk említést, hogy a garabonczias diák — Solomonar — sárkányon lovagol. A sárkány-kigyó szokta a garabonczias parancsára összetörni a tóban a jeget, ő szokta elhordozni a felhők hazájába.

Egy más néphit szerint a bálaur a következő módon születik.²⁾ Nagy garmada ág-bog alatt, elhagyott omló épületek szakadékaiban, vizenyős helyeken, melyek nagymennyiségű lehullott falevél, vagy dús növényzet által vannak betakarva, a kigyók sokasága szokott összegyűlni; fejeiket szorosan egymás mellé dugva erősen fűjni kezdenek, minek következtében nagy és vastag hab támad. A folytonos fűvás következtében a hab keményedni kezd, gyémánttá lesz, mogyoró vagy dió, néha pedig épen tyúktójás nagyságu; drága és szép kő ez, világítóbb a napnál, a ki nyaldossa éhségét és szomját eny-

¹⁾ Alexandri Vazul már idézett népköltészeti gyűjteményében (12 lap) állítja, hogy a sárkányok buzogányokkal szoktak verekedni. („Când se luptă cu vitejii Feți-frumoși, se lovesc, cu ei în buzdogane“). Alexandri azonban téved, mint Marian Fl. is megjegyzi a sárkány ereje a főben van, keze nincs, hogy buzogányokat kezelhessen.

²⁾ Sbiera idézett művének 315—316 lapjain. Schott Albert: Walachische mährchen (Stuttgart, 1845) czimű munkájának 295 lapján habár röviden, de ismerteti a bálaurt.

híti. Néha megtörténik, hogy nyalás közben egyik-másik kigyó a drágakövet lenyeli, ebből lesz aztán a bälaur; teste megnyúlik, megvastagodik, feje megnő s nyakán golyva képződik; szárnya nő, s a lenyelt kő nagysága szerint egy, vagy több fejú lesz.

Mikor a kigyón a sárkánykigyó tulajdonságainak előjelei mutatkoznak, azonnal pusztulnia kell az emberi szemek és a nap világa elől; hét esztendőn át a sötétben fejlődik tovább. Ezen idő alatt, ha valaki meglátja, a kigyó elveszti nagyságát, szárnyait, fejeit és erejét is, visszafejlődik közönséges kigyóvá; ellenkező esetben kibúvik ódjából és megkezdí rendes életét.

Ha földön csuszik a bälaur, mindent felperzsel maga után, a fű nem nő többé; ha a vízbe helyezkedik el, senki sem meríthet abból emberadó nélkül, más áldozatot el nem fogad.

A bälaur-ra vonatkozó meséket meg lehet kapni Sibera ¹⁾, Fundescu ²⁾, Ispirescu ³⁾, Schott Albert ⁴⁾, Kremnicz ⁵⁾, Pap Retegean János ⁶⁾ stb. gyűjteményeiben. A bälaur szerepe a mesékben azokból nyilván látható.

A bälaur a magyar mesék sárkányával ⁷⁾ mindenekben megegyezik. Nagy irodalmát s Grimmnek erre vonatkozó terjedelmes munkáit nem érintjük; összehasonlításokba sem bocsátkozunk, csak a román szempontokat akarjuk érinteni.

Kétségtelen, hogy a román nép kezdetben a sárkányt, a nagy kigyót, drac-nak nevezte. A drac-ról írt sorainkból meggyőződhetünk arról, hogy a román nép az ördögöt kigyónak, drac-nak tartotta.

Mikor a román nép a szláv népekkel jött érintkezésbe s ezeknek mesevilága hatni kezdett reá is, a szláv mesevilág alakjait átkölesönözte azoknak elnevezésével egyetemben. Így történt az, hogy a szláv blaor bevándorolt a román nép eszmevilágába, míg a drac, mely voltaképpen nem volt más, mint a szláv blaor, megmaradt keresztényies értelemben, tisztán az ördög elnevezésére. Drac szóval tehát, mely valódi jelentésében sárkányt jelentett, az ördögöt nevezzük,

¹⁾ Povesti populare românești. ²⁾ Basme, orații, păcălituri și ghicituri.

³⁾ Legende și basmele românilor. ⁴⁾ Valachische Mährchen. ⁵⁾ Rumänische Mährchen. ⁶⁾ Povesti Ardelenești. ⁷⁾ Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia 222—228. lapjain.

míg a mesevilág sárkányait, dracjait bálauroknak nevezik. A két elnevezés voltaképpen egy alakra, a sárkány kigyóra vonatkozik.

A házi kigyóról s egyáltalában a kigyók felől, a román nép által táplált hitről, igen kimerítően értekezik Theodorescu Demeter.¹⁾ Hogy a kigyóknak éppen úgy, mint a madaraknak s más állatoknak, valamint az embereknek királyuk van, számos román népmeséből kitűnik. E királyt egyik mesében²⁾ Vizornak hívja a nép, a ki sok drága kincs felett rendelkezik s a kinek parancsára a kigyók nagy sokasága (annyi mint a levél és a fűszál) gyűl össze és a király parancsaira várnak.

A Zmeu szintén mesebeli alak; gonosz indulatu lény, szörny, melyről különböző vélemény van forgalomban. Ám ismerkedjünk meg ezen mesebeli alakkal közelebbről.

Mi a Zmeu? Sbiera Jon³⁾ és Schott Albert szerint⁴⁾ a Zmeu nem más, mint emberi arczczal, de magasabb és vastagabb testtel bíró lény. Teste egészen szőrös lett volna; kecske-lábbal, hosszú farkkal, nagy és szikrázó szemekkel. A zmeuk úgy beszéltek, mint az emberek csak nehezkesebben. Lakhelyük nem a falukban, a városokban volt; a havasok között, sűrű erdőkben, pompás palotákat emeltek maguknak s többen is laktak együtt, élvén igen jól s hajhászván az élvezeteket. Felette nagy étkűek; egyszeri étkezésnél egy-egy tizenkét kemencze kenyeret és egész állatokat fogyasztott el, megíván tizenkét hordó bort ráadásul. Szaglásuk igen finom, az embert igen messziről megéreztek. Az embereket nem türik maguk körül, megölik s megeszik őket. Legtöbb bajuk akad a mesebeli hősökkel, a kik rendszerint legyőzik őket, mert náluknál sokkal eszesebbek, fürgébbek és ügyesebbek. Testben a Zmeu igen erős, birkózni vele nem sok ember tudott. Lélekzete valóságos szélfűvás; belélekezés esetén a körében lévő embert beszívta, kilégzés esetén madárként repült az ki belőle. A Zmeu szereti a szép, munkás, fiatal leányokat, különösen ha azok még jó családból valók is voltak, a gróf, herczeg kisasszonyokat és királyleá-

¹⁾ Incercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român în Bukarest. 1874, 95—116 lapokon. Írt még e tárgyban Djuvara György is: Superstițiuni la români, 165 l.

²⁾ Pop. Retegean: Povestii Ardelenesti II. r. 41—63 lap.

³⁾ Idézett munkájának 314—315 lapjain.

⁴⁾ Idézett munkájának 294—295 lapjain.

nyokat. Ha egy-egy ilyenre akadt, nem nyugodott meg addig, míg azt hatalmába nem kerítette. Mindazok tehát, a kiknek szép leányuk volt, őrizkedtek e szörnyektől, mint az égető szörnytől. El-elrejtették a világ szemei elől szép leányaikat, zár alatt tartották, nehogy a Zmeu róluk tudomást szerezzen. A szerencsétlenséget növelte az a körülmény, hogy a mesebeli hősök is a szép leányokat szerették, így az összeütközés közöttük kikerülhetetlen volt, s innen van a nagy gyűlölködés is a Zmeu és a mesék hősei között.

Ha a Zmeu egy-egy király, gróf, herceg-leányt rabolt el, elzárta azt, s nagy felvigyázat alatt tartotta. Az ily elrabolt leánynak kötelességei közé tartozott a Zmeu számára ételt készíteni és vigyázni arra, hogy mire az haza érkezik, az étel se hideg se meleg ne legyen. Az ily hazaérkezést a Zmeu rendesen buzogánnyal adta hírül nagy távolságból dobván azt lakása felé, hogy az gyakran a kaput érintette, gyakran az ebédlő asztalon állott meg; néha pedig felszökött a fogasra, rendes helyére.¹⁾ A buzogányt a Zmeu háromszor dobta vissza; mindaz annak jeléül történt, hogy az étel se hidegen, se melegen készen álljon az asztalon. A buzogány után csakhamar megérkezett a Zmeu is; jól megebédelt, aludt is utána egyet s reggel ismét elindult hőstetteket végezni. A Zmeu naponként összejárta birodalmát, idegent nem tűrt annak területén; különösen pedig az embereket üldözte, s velük állandóan harcban állott.

A Zmeu-nak felesége, anyja és gyermeke szokott lenni. Néha lóra ül s úgy üldözi ellenségeit.²⁾

Ezen felfogás szerint tehát a Zmeu emberi alakkal bir, csak-hogy erősebb, magasabb és vastagabb az embereknél.

Már magában a román mesében is más értelmével találkozunk a szónak. Több mese szerint a Zmeu nem más, mint kigyó, mely a kigyók királya hatalma alatt áll.³⁾ Ezen kigyóalattvalók kincseket hordanak össze, vagy királyuk parancsára egyes szolgáltatokat tesznek az egyes hősöknek.

¹⁾ Alexandri: Poesii populare, 44—45 lap.

²⁾ Teodorescu Dem.: Poesii populare. Bukárest, 1885. 402—404 lapokon

³⁾ Pap Retegeán: Povesti ardelenesti. II. r. 50 l. „Vizor poeni cu biciu de foc in patru laturi ale lumii, la care atâta Zmei venire cătă frunză și iarbă.” „Vizor (a kigyók királya) tüzes ostorral csattogtatott a világ négy része felé, mire annyi Zmeu jött össze, mint a levél és a fűszál.”

De van egy harmadik jelentősége is: tüzes sárkány, illetőleg lidércz, mely a magyar néphit szerint is a légben röpül s ilyenkor úgy néz ki, mint egy tüzes nyomórúd, hosszú farka van, gyorsan repül s tüzet szór maga körül; a kéményen szokott berepülni a házba, hová kincseket hord, származik pedig kakastojásból, melyet ember szokott kiköltetni és pedig azt hóna alatt hordozva ¹⁾

A Zmeu tehát voltaképpen óriást, kigyót (s illetőleg sárkányt) és lidérczet (tüzes sárkányt) jelent; ²⁾ de jelenti azt a papir-sárkány alakot is, a mit a gyermekek szoktak felereszteni a levegőbe; ezt is más neven sárkánynak, bälaur-nak nevezik.

Kétségtelen, hogy a zmeu szó is a szlávból került a román nyelvbe. ³⁾ Magyarul a három jelentést: óriás, sárkány és lidércz szóval tudjuk visszaadni.

Mint óriásnak, tehát emberi alakkal bírónak rendeltetését és hivatását a román mesében Sbiera Jonnak fennebb idézett ismertetéséből megérthetjük; mint sárkány, oly tényeket visz véghez, mint a bälaur; lidércz értelemben a magyar tüzes sárkánynak, lidércznek mindenekben megfelel.

A román ember ezen alakot (Zmeu) nem tudta magának egészen megmagyarázni; nem tudott vele tisztába jönni; meséiben őt egyöntetűen foglalkoztatni nem igyekezett, ebből is kitetszik, hogy nem ő teremtette meséiben azon alakot. A román nép annyi változtatást tett mégis a dolgon, hogy a Zmeu nála kincseket nem őriz, mint ezt a szlávoknál látjuk, ⁴⁾ csak leányokat s hogy néha a Zmeu alakját összezavarja az óriásokkal, a mint erről fennebb már meggyőződhattunk. Ugy látszik, a román ember ebbeli képzelődése mind csak a drac (draco) körül forgott; a szláv blaor-t, zmi-t mindig csak sárkánynak, kigyó-félének képzelte és nem tudott magának más képet formálni ezen idegen elemek felől, mint a minő képze volt

¹⁾ Ipolyi említett művében a 229-ik lapon.

²⁾ Smeu: ingentis magnitudinis genius; ignis fatuus; milvus chartaceus. Laurian — Maxim: Dict. limbei române II. k. 1197 l.

³⁾ Zmeu (smeu): dragon, démon, cerf-volant; ó-szláv: zmĭ, draco; — smokŭ: draco serpens; bolgár: zmej; orosz: zmĕi; lengyel: zmiŭ; szerbül: zmaj, zmija, dragon, serpens stb. Cihac: Dict. d'étym. daco-romane. Éléments slaves etc. 474 l. — Smeu: lidércz, lüdürcz; der feurige drache. Budai-Lexicon 651 lap. Zmeu: (slav smĭ) drache. Sainean: Dict. Romano-germán 424 l

⁴⁾ Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia 228. lapon.

neki a drac-ról, A bălaur, zmeu tehát voltaképpen csak a dracnak elváltozásai; a román nép felfogásában a régiek draco-jának más és más alakja gyanánt szerepelvén a nélkül, hogy az egyes alakok egymástól lényeges különbségeket mutatnának.

A harc a Zmeu és a mese hősei között ugyanaz, a mi ezek és a sárkányok között tapasztalható, a harc eredménye is az. A hősök diadalmaskodnak; a Zmeu legyőzetik s a hatalmában levő leány megszabadulván, a hősé lesz önfeláldozó magatartásáért. A Zmeu fegyvere a buzogány, mit roppant erővel szokott forgatni. Harcz kezdetén rendesen buzogányt használ, a mese hősei szintén, majd birokra kerül a sor s a hős a harc végeredményeül úgy vágja földhöz ellenfelét, hogy az nyakig sülyed a földbe s akkor nyakát metszi. A Zmeu különben bátran küzd, merészen támad és irgalmat nem ismer. Innen mondja a román nép: „úgy harczol mint egy Zmeu“, „a Zmeu harcza,“ „akkorát ugrott, mint egy Zmeu.“

Azt, a ki közelebbről akar megismerkedni a Zmeu természetével, funkciójával a román mesében, útadjuk azon mesegyűjteményekre, a melyekre fennebb hivatkoztunk már a bălaur ismertetésénél.

Sajnosnak lehet mondani a tényt, hogy a magyar irodalomban ilyen mese gyűjtemény átültetve nincs. A két nép, melynek mesevilága úgy összeforrt, egyáltalában nem ismeri egymást e tekintetben. Pedig érdekes és fontos dolgot végezne az, a ki meghatározná a kölcsönös hatás mértékét, mely e két nép mesevilágában nyilvánul. Bizonyos, hogy a szláv nép e tekintetben mindkét nép eszme világára hatással volt, de a magyar s különösen a székely és román egymásra is gyakorolt, még pedig nem kicsinyelhető befolyást, melynek határait és mélységét mindazonáltal nem ismerjük egész valójukban.

Spiritus, vagy Spiritus (olv. Spiritus vagy Szpiritus) nagy szerepet játszik a román népnél. E szellemre vonatkozólag ismertetjük Marián Flávián adatait.¹⁾

Román balhit szerint a varázslók, kuruzslók természetfeletti ténnyeket követnek el. Szerelemre gyulaszthatják az ifjú szívét azon nő iránt, a kit az gyűlöl; seprűnyelen, vesszőparipán elhozhatják a világ bármely részéből; megfagyalják a vizet, megkötik az esőt és

¹⁾ Mitologiai daco-román. Spiritus ul. Albinu Carpatilor, III. évfolyam. 39—41 lapokon. Marián Flávián adatai a bukovinai románok néphitéből vannak véve; mi a magyarországiakat is ismertetni fogjuk.

megmondják a jövendőt. E hatalmat a kuruzslók az ördögtől nyerik, a mi úgy történik, hogy azok eladják lelköket az ördögnek, minek fejében az ördög egy *Spiritust*, egy szellemet rendel melléjük, kinek kötelessége mindenkben engedelmeskedni a varázslóknak s mindent megcselekedni, a mit ők csak követelnek és parancsolnak. Ezen szellem nélkül a varázslók nem valódi varázslók; nem birnak természetfeletti erővel és egyáltalában ténykedéseikben nem tudnak semmiféle eredményre jutni. Azért mind az, a ki magát a varázslás, kuruzslás mesterségére adja, előbb tisztába jó az ördöggel s azzal szövetséget kötven, *Spiritust* szerez magának.

E szellem birtokába a következő módon jut a kuruzslónő: A tyúk által elhagyott, záptojást, vagy fekete jércze első tojását fehér pamutba, vagy szöszebe takarja s azt a hóna alatt hordja. Kilencz nap mulva a záptojásból csirke alakban egy ördögöcske buvik ki; ez az úgynevezett *Spiritus*. Alakra nézve eleinte kicsiny, lassanként azonban megnő; átváltozik macskává, kutyává, bakkecskévé, bolhává nyullá, légygyé stb. A kikelt csirkét fazékkal fedett cserép-edénybe helyezik el s elteszik a szoba olyan részébe, a hol senki sem láthatja; elnevezik Gavrilának, Vaszilikának, Szarszaillának, Kicsikének stb.; mikor pedig éhes, enni kér, jó falatokkal tartogatják, vizet, dohányt és más kedves dolgokat adnak neki időnként. Az étel sótalan; sós ételt nem eszik. Ha a kuruzslónő a *Spiritus*ról nem gondoskodik kellőképen, ez mindenféle módon bosszantja és kínozza gazdáját, veri, álmaiban üldözi, összetöri, nyugtot nem ad, szóval ördögi módon bosszulja meg magát.

*Spiritus*ra lehet szert tenni még a következő módon is: A ki ilyent akar birni, öreg boszorkánynéhoz folyamodik. kinek egyik lába már a sirban van. A vén boszorkánynék félvén a túlvilági pokol kínszenvedéseitől, igyekeznek túladni a *Spiritus*on, eladják tehát annak, a ki kéri; ily úton a boszorkány lelkét még megmenthetni véli. De meg lehet e gonosz lelket venni a boltokban is; vannak kereskedők, a kik ilyeneket is árulnak; tollszárban tartják, mint a higanyt.

Sokan azonban akaratlanul s hozzájutnak a *Spiritus*hoz. A kuruzslónő, ki a gonosz lélektől meg akar szabadulni, bepólálja azt értékes holmikba, pl. drága keszkenőbe, és olyan helyekre teszi ki, a hol sokan járnak. Szokás az így keszkenőbe bepólált gonoszt vásárra vinni s a hol nagy a tolongás engedni, hogy tolvajok ellopják azt,

akkor pedig gyorsan elmenekülni, eltűnni. A gonosz ilyenkor a tolvajhoz, vagy a megtaláléhoz, mint új gazdához ragaszkodik, attól távol lenni nem akar. Az új tulajdonos többféle jelből rájő arra, hogy gonosz lélekkel van összeköttetésben, s ha azt fel akarja használni, tartozik róla úgy gondoskodni, mint a hogy a kuruzslónő gondoskodott, mert különben keservesen meglakol nem csak ő, hanem egész családja, sőt lábas jószága is megszenvedi a gonosz szellem haragját. A haragvó szellem összetör, felforgat mindent; a gazda bármihez fogjon is, munkájának semmi eredménye nincs. Régi gazdája bőjtrel, imádsággal megszabadul minden bűntől, melyet a Spiritus társaságában elkövetett.

Érdekesekek a szövetség pontjai az ördög és a varázslónő között. A varázslónő, mint említve volt, lelkét eladja az ördögnek. E percztől fogva a kuruzslónő többet nem imádkozik, nem gyónik, keresztet magára nem vethet és jót senkivel többé nem cselekedhetik, csak rosszat. Ha néha kénytelenségből jót tesz, másnak a nevében szokta tenni azt; az ördög ezt az embert aztán szerencsétlenné teszi, vagy megöli. Mindezekért cserében kapja a Spiritust, a ki mindenben kész szolgálja szokott lenni a kuruzslónőnek. Így ha a varázslónő valamely ifjut messze távolból elhozat, a Spiritus egy pillanat alatt ott terem, a hol ez ifjú van; seprünyélre, vesszőre ülteti, s a levegőben jó vele, a kürtön át a szobába hurczolja a kuruzslónőhöz, a ki, míg a gonosz távol van, varázsigéket mormol s cserépedényben összekever mindenféle növényeket. A kuruzslónő parancsára szerelmeseket választ el, megöli az egyiket és a másikat arra készíti, hogy mást szeressen. Házasságot sem kimél; jó pénzért a kuruzslónő mindent keresztül visz a gonosz lélek segítségével, megöli a házastársak egyikét, vagy másikat; a hátramaradott pedig annak bűvkörébe jut, a kiért a gonosz lélek működni kezdett.

Ha a kuruzslónőnek haragosa van, könnyen elbánik vele, a Spiritust egyszerűen a nyakára küldi és azt különféle módon kínozza, gyötri vagy munkájában hátráltatja, bosszantja őt. A kuruzslónő megöleti, megbénítja haragossának állatjait, szemes gabonáját összezavarja, a törökbúza-kását makkal, a búzát üszökkal stb; edényeit, eszközeit össze-vissza hányja, rongálja; a hiuban nyávog, mint a macska, lánczokat csörget, lármát csap, hogy iszonyú hallani. Ez sem elég; belekap az ember hajába, szakálába; összetépi: állkapczáját ki-

veszi helyéből, szemét kiüti, vagy testi épségében másféle károkat tesz.

A Spiritus minden pénzt összegyűjt, a mivel gazdája vásárolni szokott. Egy-egy arannyal a varázslónő oly becses tárgyakat tud vásárolni, a melyek sok száz aranyat érnek s az arany még is a zsebében marad. A Spiritus ugyanis nem ismervén semmiféle akadályt, minden kis nyiláson beférvén, más-más alakot tudván felvenni, addig nem nyugszik, míg a gazdája által kiadott aranyat az eladó zsebéből ki nem keríti s a kuruzslónőnek vissza nem adja. Innen ered a román közmondás: „a pus cel mititel codița pe dînsul“, a kicsike rátette a farkát; mondják ezt olyankor, mikor valami hirtelen eltűnik az ember szeme elől, vagy nem kap meg valamit, a mivel a megelőző perczben járt.

E szellem mindentudó. Mindent megmond, a mi volt s a mi lesz. Jelesen megmondja, mikor volt valaki beteg, vagy mikor mi fogja érni, minek mi lesz az orvossága, mikor induljon valaki útra és mikor ne, hogy szerencsés legyen. A kuruzslónő tehát a hozzá folyamodóknak jó pénzért mindent megmond, az egész jövőt feltárja előttük, általa a gonosz szellem beszélvén. Temészetes, hogy Spiritus nélkül a varázslónő mit sem tudna; mint a többi közönséges ember vak volna a jövőt illetőleg. Sokan, a kik már tanácsokban részesültek, az ily kuruzslónőket felkeresvén, megköszönik nekik a sok jót, mert orvosságuk használt, a kár megtérült, vagy egyáltalában tanácsuk célra vezetett.

Nemcsak a varázslónők, de más embernek is lehet Spiritusa. A ki ilyent bir, tetszés szerint bánhatik el vele. Ugy tartják, hogy a gonoszok csak a varázslónők hatalmában veszedelmesek; más ember csak épen saját céljaira használja fel. Így pl. a vadász, ha Spiritusa van, mindig vaddal tér haza; a gonosz szellem ugyanis felveri és a vadász puska-csőve elé hozza a vidéken található vadakat. Ha vagy egy vad épen elmenekül, a gonosz szellem utána iramodik és visszatéríti a cső elé. Különbözn az ilyen vadászok fegyvere soha sem mond csütörtököt és mindig talál.

Ezekből kitetszőleg a Spiritus — román néphit szerint — az ember gondolata szerint cselekszik. Előtte nincs lehetetlenség. A szerencsés emberről, a kinek minden sikerül, a mihez csak fog, a román ember azt mondja: „are Spiritus“, (Spiritusa van).

Bárki is, a kinek Spiritusa van, s a ki lelkét e miatt az ördögnek adta el, a másvilági kínoktól megmentheti lelkét, ha már életében istennek töredelmes vallomást tesz, ha bűneiért bánkodik és többé semmiféle rosszat nem tesz. A gonosz lelken mindennek előtt túlad. Ily esetben a Spiritus elveszti hatalmát az emberen, s a paktum, mely közte és az ördög között létezett, véget ér, megszűnik. Az ember megszabadul az ördögtől s annak hatalmától. A megválásnak azonban jóval a halál előtt kell bekövetkeznie. Jaj annak, a ki nem így cselekszik. A halálos ágyon már nem lehet az ördögtől megszabadulni. A Spiritus már a halálos ágyon veszi hatalmába a testet és a lelket. Ilyen emberek nehezen halnak meg. A gonosz lélek mindenféle kínokkal meglátogatja, nyavalyatörés éri őket, ábrázatuk eltorzul, szájuk tajtékot ver, nyelvüket összerágják; az ágyból kiveri őket, földreteríti; szóval a gonosz nem engedi, hogy az ily boszorkány-félék úgy haljanak meg, mint a többi tisztességes emberek. Testük temetés előtt is különféle rendkívüli dolgoknak van kitéve. Így pl. a koporsóból kitör, a földre hull; — temetés után a házban különféle zavar áll elő; a családtagoknak nincs nyugalomuk, míg papot nem hívnak, a ki szentelt vízzel, imádsággal elejét veszi a dolognak s a Spiritust elűzi. Hát még a másvilági kíno! Az ilyen halottak lelkei egyenesen a pokolba mennek; a Spiritus örök hatalma alatt állanak, ő parancsol ott, mint a boszorkány parancsolt e világon nekik.

A magyarországi részekben a Spiritusról hasonló fogalmak vannak érvényben. Csakhogy itt az emberek lelküket azért adják el az ördögnek, hogy sok kincshez jussanak; hogy a földalatti kincsek a Spiritus segítségével felfedeztessenek. Haláloságyon ezen embernél a lélekért maga az ördög jelenik meg; ott áll az ágy lábánál és várja a lélek kimulását. A szövetség ember és ördög között írásban köttetik, s a szerződéstől többé egyik fél sem állhat el. A Spiritus minden kívánságát teljesíti az embernek; a másvilágon azonban az ördög az úr.

A román Spiritus nem más, mint a magyar lidércz, s a szláv zmok. Mint említettük, a román zmeu inkább mesebeli óriás, vagy sárkány, ritkábban fordul elő lidércz jelentésben. A lidércz nem más, mint Spiritus. Miként került e szó a román nép birtokába ilyen alakban és jelentésben, tudni nem lehet. Kétségen kívül

a Spiritus (olv. Szpiritus) vég s-se magyar kölcsönvételre mutat. A latin spiritus (mozgó levegő, lélek), spiritus nigri (gonosz szellemek) magyar használata után került a románba, s a mivel ott általában a gonosz szellemeket nevezték, a román azzal egyetlen gonoszt keresztelt el.

Idegen e szellem is a román litvilágban, inkább magyar, mint szláv, a mit onnan is következtetünk, hogy Romániában s az Al-Dunán túli részekben e szellemről, s illetőleg a szónak ily jelentéséről és alakjáról mit sem tudnak. A szótárak sem nyújtanak közelebbi meghatározásokat e tekintetben.

Magyar felfogás szerint a lidércz „valami tűzi manó, mely mint a tüzet tápláló lény, kulcslyukon is befér s legelzártabb helyeket is, csukott erszényt, ládát, a nélkül, hogy gyújtana, meglátogatja; természet a pénzhordás, gazdagítás, azért mondják a hirtelen gazdagodóra: lidércze van.“¹⁾

Ipolyi Arnold értesítése szerint²⁾ a lidérczről az általános néphit különös vonásokat tud még felmutatni, s azt mint nyomorék csirkét állítja elé. Így például P. faluban egy vén asszony egyszer egy rongyos tyúkiut látott az utcán, mi nem volt egyéb, mint lidércz; az asszony nem tudta, hogy mivel van dolga, házába vitte s a kemence mögé tette, de mire felmelegedett pistyegni kezdett és pistyegése között mind csak kivehetőbben lehetett hallani a szavakat: mit hozzák? mit hozzák? — Ugyancsak Ipolyinál találjuk, hogy az ilyen lidércztől nem könnyen lehet szabadulni, többnyire határozott alku történik közte és gazdája között, az utóbbi gyakran irásilag, vérével stb. kötelezi le magát, lelkét igéri oda, vele minden eledelét megosztja, sőt vérével is táplálja. A ki az ilyennek a szolgálatát elfogadja és lelkét neki adja, annak pénzt, kincset hord.

E néhány vonás is mutatja a rokonságot, mely a román Spiritus és a magyar lidércz között létezik. A magyar néphit, mint önálló szellemet szerepelteti a lidérczet, míg a románban úgy találjuk, hogy az voltaképpen az ördögnek csak megbízottja, a ki csak az ördög és valamely ember között kötött szerződés alapján nyer életet;

¹⁾ Erdélyi J. Magyar közmondások Budapest. 1851. 267 l.

²⁾ Magyar Mythologia 220—229 lapokon.

valakihez mindig tartozik és soha gazda nélkül nem fordul elő, tehát a maga kezére nem dolgozik. Cselekszik, ha parancsolnak neki, különben akcióba nem lép, csak ha személyében megbántják, ha nem adnak neki ételt, s más szükségességeket. A lidércz román felfogás szerint, mindig az emberek társaságában él, míg magyar néphit szerint lakása posványok, váromladékok, dohos, penészes helyek, s szolgálatba emberhez csak akkor lép, ha valaki felfogadja.

A román felfogás tehát ez alakon is lényeges változtatást tett. Néha mint kis ördög szerepel, mint egy dra c-fióka, a kinek külön megbízása van.

Vârcolac, leggyakrabban a többes: vârcolaci van használatban, titkos lények, melyek a hold testén rágódnak s előidézik a hold fogyatkozását.¹⁾ A budai szótár²⁾ is így határozza meg e lényeket. Maga a szó szláv eredetű;³⁾ a Balkán népei e néven ismerik a holdat elsötétítő titkos lényeket, de nevezik az úgynevezett Prikulicsokat is, a loup-garou-t, melyről már megemlékeztünk, Cihac így határozza meg: vampire, un mort qui, selon l'opinion des superstitieux, sort de son tombeau pendant la nuit pour sucer le sang des vivants; — spettro, che ritorna e appare doppo la morte; . . . dicitur spectrum illud ex corpore defuncti et daemone compositum.⁴⁾ A román felfogás e tekintetben a saját útján jár; a prikolicsot mint láttuk, egészen más alakban ismeri, míg a vârcolaci alatt azon titkos lényeket érti, a melyek csak a holdon rágódnak és abban fogyatkozást idéznek elő.

Az összes népek a hold fogyását bizonyos rettegéssel nézték és abból kifolyólag maguknak különféle képzeteket alkottak. Magát a holdat, annak foltjait, a népek különféle szemüvegen át nézték; míg a hindu néphit a holdfoltokban nyúl alakot képzelt.⁵⁾ addig a román ember pásztort látott, a mint boeskorát kiteríti. Némely nép képzelődésében arra az eredményre jutott, hogy a nap és hold, mint valóságos élő lények, egymás között folytonos harcban élnek, össze-

¹⁾ Laurian-Maxim: Glosariu 572. l.

²⁾ Ecclypsis lunae, holdbeli fogyatkozás, mondfinsterniss, 750. lapon.

³⁾ Vârcolac: éclipse de lune; ó-szláv: vlūkodlakū, vurkolakū, loupgarou; bolg. vlukolak; új-görög: βολκολαζας; albán: vourvolak. Cihac: Dict. d'étym. 448 l.

⁴⁾ Schmidt Vilmos: Das Jahr und seine tage czimű munkájának 26 lapján a kereszteetlen gyermekekkel hozza kapcsolatban a szellemeket.

⁵⁾ Grimm (679 l.) az erre vonatkozó népképzeteket részletesen ismerteti.

ütköznek s egyik a másikat megsebesíti,¹⁾ ezekből származik a nap- és holdfogyatkozás. A rómaiak ilyenkor azt hitték, hogy a hold meg van sebesítve; az ég felé üszköket dobáltak, réztányérokat vertek össze és kiáltották: *Vince luna!* A román népnél is van egy mondas, mely hihetleg a rómaiak mondásával kapcsolatos: *Să păzescă Dumnezeu luna de lupi!* Őrizze meg isten a holdat a farkasoktól. Általában még az amerikai és afrikai vad népek is holdfogyatkozás-kor lármát csapnak, nyilakat eresztenek az ég felé, ez által a holdat kiszabadítani akarván a veszedelemből, mely őt fenyegeti. Mind ezen balhit a hold kultusával kapcsolatos.

Grimm összegyűjti az erre vonatkozó sok néphitét. Az eddokban a nap és hold szalad, üldözve folyvást az óriásnő fiai, a két farkas Sköll és Hati által, kik ha elérik, felfalják. A hinduban Rapu és Quedu, kiktől csak Visnu védelmezi, akarják megemészteni, vagy egy kigyó ragadja meg. A chinaiaknál a nap- és holdfogyatkozást: *schischi* (*solis devoratio*) és *jueschi* (*lunae devoratio*) egy leselkedő sárkány eszközlí.²⁾ A magyar akként vélekedik, hogy hold, vagy napfogyatkozás-kor sárkány halad el előttük, egy részöket befedi. Más néphit szerint a sárkány, miután a város minden hölgyeit kipusztította s a táj vizeit felitta, végre a napot és a holdat is leeszi az égről. A román nép a *vârcolac*-ban fedezi fel a titkos lényeket, melyekről különben magának számot adni nem tud, a melyek megemészti a holdat s állandóan fél, hogy egyszer egészen felemészti.

A fennebb idézett román közmondás arról tesz tanubizonyságot, hogy ezen titkos lényeket a román ember *farkasoknak* tartotta és mielőtt a *vârcolac* szót átvette, bizonyára így is nevezte őket. Holdbeli farkasok, a melyek semmit sem kiméltek, mindent felfaltak.

Rómán és magyar felfogás egymástól e tekintetben lényegesen különbözik; különbözik a holdfogyatkozásra vonatkozó nézet is. A román ember hite szerint az a titkos lény csak a holdat veszélyezteti, a napnak azonban nem ellensége.

A hold kultuszra, a hold fogyatkozásra s egyáltalában az azt előidéző lényekre vonatkozó képzetait a román nép magával hozta ide. Kétségtelen, hogy a rómaiak hitében lelik alapjukat; a rómaiak-

¹⁾ Djuvara György: *Superstițiuni la romani*. 181—182 l.

²⁾ Ipolyi Arnold, 261—263 l.

nál is a hold fogyatkozás birt nagyobb fontossággal éppen, mint ma a román népnél.

Hold fogyatkozásakor a román ember látni véli a holdban a titkos lényeket, a mint abból falván, egyre fogyasztják. És nagy az öröm, mikor a hold megmenekül ellenségei körmei közül.

Még hátra volna megismertetni a Năluca-t s ezzel befejezzük tanulmányunkat.

Năluca: visum, visio, occursaculum, spectrum, phantasma, ad-paritio, tünet, jelenés,¹⁾ látomány, tünemény; másképpen képzelődés, imaginatio, phantasia. Maga a szó nem más, mint a szláv: nalučiti²⁾ (invenire). E szó alatt a román ember bizonyos képeket ért, melyeknek keletkezéséről magának számot adni nem tud; meghatározott alakjuk nincs. A képzelődés játszik e kérdésben nagy szerepet, különösen sötét éjjel áll elő, de nappal is mutatkozik.

* * *

Tanulmányom elején ígértem, hogy a világ teremtéséről, mennyről, poklóról, a lélek túlvilági vándorlásáról, valamint némely állathoz, némely tárgyhoz kapcsolt balhitról, nem különben a mennyegzői, temetési, karácsonyi, újévi szokásokról is szólni fogok. Ezt azonban egy önálló tanulmányra tartom fenn. A tárgyak oly terjedelműek, hogy e helyen ez alkalommal azokat fel nem ölelhettem. A mi késik azonban nem mulik.

Az eddig előadottakra vonatkozólag megjegyzem azt, hogy a román népmythos nem minden alakjával számoltam be, csupán a fontosabb alakokat szemeltem ki; még sok volna hátra ismertetendő. A román mesevilág lényei és tárgyai oly érdekesek, hogy a külön tanulmány kárpótolná magát. Ezekről is szólni fogok annak idejében, szándékomban lévén a román népet e tekintetben a maga egészében mutatni be.

MOLDOVÁN GERGELY.

¹⁾ Budai Lexicon 413 l.

²⁾ Cihac 209 l. Laurian-Maxim a hallucinatio-ból származtatják, (Glossariu 356) tévesen.